

КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ ПИСЬМОВОГО ТВОРУ В 5–9 КЛАСАХ

з урахуванням системи оцінювання 2026 року та чинних програм НУШ

1. Нормативна й методична основа

Критерії розроблено відповідно до системи та загальних критеріїв оцінювання результатів навчання учнів, затверджених наказом Міністерства освіти і науки України від 04.05.2026 № 722, у чинній редакції з обов'язковим урахуванням змін, внесених наказом Міністерства освіти і науки України від 29.06.2026 № 1001, Державного стандарту базової середньої освіти та чинних модельних/навчальних програм з української мови для 5–9 класів. Запропоновані критерії мають рекомендаційний характер і можуть бути використані закладом освіти як основа для розроблення власних критеріїв оцінювання.

2. Що оцінює письмовий твір

Письмовий твір дає змогу оцінити, як учень/учениця самостійно формулює й розкриває думку, добирає доречний зміст, організовує його в цілісний текст, використовує мовні засоби та дотримується норм сучасної української літературної мови.

3. Чотири основні критерії

Критерій	Що оцінюємо
К1. Зміст і розкриття теми	Відповідність темі й комунікативному завданню; наявність і розвиток основної думки; достатність і доречність змісту; аргументи, приклади, фактична точність; самостійність суджень відповідно до віку.
К2. Логіка і структура	Композиційна цілісність; послідовність думок; смислові та причинно-наслідкові зв'язки; доречний абзацний поділ; завершеність тексту.
К3. Мовне оформлення	Точність, доречність і різноманітність лексики; граматична правильність; синтаксична різноманітність; стилістична відповідність; зв'язність мовлення.
К4. Грамотність	Дотримання опрацьованих

	орфографічних і пунктуаційних норм.
--	-------------------------------------

4. К1 залежно від комунікативного завдання

Вид / характер роботи	Що означає успішне виконання
Твір-розповідь	Події мають смислову послідовність; зрозуміло, що, з ким, де/коли й чому відбувається; є завершеність.
Твір-опис	Відібрано істотні ознаки об'єкта; опис підпорядкований задуму; ознаки організовано, а не просто перелічено.
Твір-роздум	Сформульовано тезу/позицію; думку пояснено й обґрунтовано; приклади або аргументи пов'язані з тезою; є висновок або логічне завершення.
Твір за картиною / зображенням	Зміст спирається на візуальне джерело та поставлене завдання; факти спостереження не підмінено довільними вигадками, якщо творчого домислу не передбачено.
Твір за прочитаним	Власне висловлення спирається на зміст твору; фактичні відомості про текст/персонажів передано коректно; учень формулює власну позицію.
Творча робота з додатковою умовою	Виконано і тему, і спеціальну умову завдання: зміну перспективи, продовження, лист, уявну ситуацію тощо.

5. Основна критеріальна матриця

Рівень	К1. Зміст	К2. Логіка	К3. Мова	К4. Грамотність
Високий 10–12	Тему й завдання розкрито повно та самостійно; основна думка чітка; зміст доречний, фактичні спотворення відсутні або поодинокі несуттєві.	Текст цілісний, послідовний, зв'язний; композиція й абзаци доречні.	Мовлення точне, доречне, достатньо різноманітне; граматичні й стилістичні засоби використовують	Опрацьовані норми застосовано системно й упевнено; можливі поодинокі несистемні

			ся впевнено.	помилки.
Достатній 7–9	Тему розкрито загалом правильно; позиція зрозуміла; окремі думки недостатньо розвинені або є незначні фактичні/змістові неточності.	Загальна логіка збережена; є окремі порушення переходів, композиції чи абзацного поділу.	Мовлення загалом правильне й доречно; трапляються повтори, неточне слововживання, одноманітні або невдалі конструкції.	Більшість норм застосовано правильно; окремі вміння нестабільні.
Середній 4–6	Тему розкрито частково; основна думка нечітка або недостатньо розвинена; аргументація/приклад слабкі чи частково недоречні.	Є порушення послідовності та зв'язності; структура неповна або нерівномірна.	Мовні засоби обмежені; наявні лексичні, граматичні й стилістичні помилки, що ускладнюють висловлення.	Норми застосовуються непослідовно; наявні системні порушення окремих опрацьованих норм.
Початковий 1–3	Тему майже не розкрито або робота значною мірою не відповідає завданню; власна думка не сформована чи зміст фрагментарний.	Текст фрагментарний; логічні зв'язки й композиційна організація значною мірою відсутні.	Мовне оформлення істотно ускладнює розуміння; значні труднощі з формулюванням і поєднанням думок.	Значна кількість порушень опрацьованих норм свідчить про недостатню сформованість відповідних умінь.

6. Як визначити конкретний бал

Спочатку визначаємо загальний рівень за сукупністю К1–К4, потім — конкретний бал у середині рівня.

- Конкретний бал у межах визначеного рівня встановлюємо шляхом співвіднесення продемонстрованих результатів із загальними критеріями відповідного бала, установлені наказом МОН № 722 у чинній редакції, та з урахуванням специфіки письмового твору.

- Орієнтовні кількісні індикатори цієї методичної моделі є допоміжним інструментом і не замінюють якісного аналізу ступеня досягнення результатів навчання.
- Механічне середнє між К1–К4 не виводимо: враховуємо характер, вагу, системність і вплив виявлених недоліків на виконання комунікативного завдання.

К1 є визначальним. Високий загальний результат неможливий, якщо тема й комунікативне завдання не розкриті на високому рівні. На межі двох рівнів пріоритетними є К1 і К2; К3 і К4 уточнюють конкретний бал.

7. Система врахування помилок

Робочі позначення: З — змістова; Ф — фактична; ЛС — логіко-структурна; М — мовна (Мл — лексична, Мг — граматична, Мс — стилістична); О — орфографічна; П — пунктуаційна. Для кількісного аналізу $Mл + Mг + Mс = M$, а $O + П = ОП$. Під час визначення К1 урахуємо і З, і Ф, не подвоюючи одне первинне порушення.

7.1. Змістові (З) та фактичні (Ф) помилки

Ситуація	Як трактуємо
Робота відхиляється від теми або підмінює її іншою	Змістовий недолік К1; вага залежить від масштабу відхилення.
Тезу заявлено, але майже не розкрито	Недолік К1.
Аргумент/приклад не підтверджує заявленої думки	Змістовий недолік К1.
У творі за прочитаним неправильно названо подію, персонажа, мотив учинку, авторську позицію	Фактична помилка К1.
Вигадана деталь у творчому завданні	Не помилка, якщо творчий домисел дозволений і не суперечить умовам.
Позиція учня не збігається з позицією вчителя	Не помилка. Оцінюємо обґрунтованість і відповідність завданню, а не «правильність» особистої думки.
Думка проста або неоригінальна	Не підстава для зниження бала сама по собі.

7.2. Логіко-структурні недоліки (ЛС)

- невмотивований стрибок між думками або епізодами;
- порушення причинно-наслідкового зв'язку;
- повторення тієї самої думки без розвитку;
- невдале розташування частин тексту;

- відсутність потрібного смислового переходу;
- недоречний або відсутній абзацний поділ, якщо це порушує структуру;
- незавершеність композиції, якщо завдання передбачає цілісний текст.

7.3. Мовні помилки (М)

Тип	Приклади
Лексичні	Неточне слововживання; порушення лексичної сполучуваності; невиправдана тавтологія; невмотивований повтор; уживання слова в невласливому значенні.
Граматичні	Порушення утворення форм слів, узгодження, керування, побудови словосполучень і речень.
Стилістичні	Недоречне змішування стилів; невідповідний мовний засіб; надмірна канцеляризованість/розмовність, якщо це суперечить завданню; конструкції, що істотно погіршують ясність.

Одне первинне порушення — один недолік. Не множимо оцінювальні санкції, якщо кілька формальних відхилень є прямим наслідком одного невдалого мовного рішення.

7.4. Орфографічні та пунктуаційні помилки (ОП)

Ситуація	Як ураховуємо
Орфографічна помилка на опрацьовану норму	1 ОП
Пунктуаційна помилка на опрацьовану норму	1 ОП
Та сама помилка в тому самому повтореному слові	1 ОП загалом
Однакове порушення норми в різних словах / конструкціях	Кожне окремо; системність фіксуємо для зворотного зв'язку
Правильне самовиправлення до здавання роботи	0
Норма ще не опрацьована	Не враховуємо під час визначення бала; можна виправити для навчального зворотного зв'язку
Нормативно допустимий варіант	0
Одне первинне порушення спричинило інше	Не подвоюємо автоматично

8. Орієнтовні кількісні індикатори

Рівень	З / Ф (К1)	ЛС (К2)	М (К3)	ОП (К4)
Високий 10–12	0–1 незначний недолік; тема й основна думка не спотворені	0–1	0–3	0–2
Достатній 7–9	1–2 помилки/недоліки без втрати основної думки й загальної відповідності темі	1–2	4–6	3–6
Середній 4–6	3–4 або часткове розкриття теми / слабка аргументація; основна думка простежується	3–4	7–8	7–11
Початковий 1–3	5 і більше або істотне нерозкриття/підміна теми, фрагментарність змісту	5 і більше або текст структурно фрагментарний	9 і більше	12 і більше

9. Особливо важливі правила для вчителя

Не оцінюємо світогляд. Особиста позиція учня не може бути підставою для зниження бала, якщо вона сформульована коректно, не порушує умов завдання й належно обґрунтована.

Не оцінюємо «талант». Оригінальність, емоційність, образність можуть підсилювати якість мовного оформлення, але відсутність художнього хисту не є помилкою.

Не вимагаємо штучного шаблону. Вступ, основна частина й завершення мають працювати на задум; формальна наявність трьох абзаців сама по собі не гарантує високого результату.

Не караємо двічі. Одне первинне порушення не повинно автоматично знижувати результат за кількома критеріями.

Фактичність залежить від завдання. У творі за прочитаним фактична точність важлива; у вільній творчій роботі вигадка може бути передбаченою умовою.

Критерії повідомляємо наперед. Учень має розуміти, що саме оцінюватиметься: зміст, структура, мова, грамотність і спеціальні вимоги конкретної роботи.

10. Спірні випадки

Ситуація	Рішення
Твір дуже грамотний, але тему майже не розкрито	К4 не компенсує невиконання К1; високий загальний результат неможливий.
Учень висловив непопулярну або неочікувану думку	Не знижуємо бал за позицію; оцінюємо її логічність, аргументованість і відповідність завданню.
Приклад із власного життя простий, але доречний	Це повноцінний приклад; «ефектність» не є критерієм.
У творі за прочитаним переплутано ім'я другорядного героя	Фактична помилка К1; її вага залежить від того, чи спотворює вона аргументацію.
Учень використав розмовне слово в особистому есе/творчій роботі	Може бути доречним; оцінюємо відповідність стилю й комунікативній меті.
Є одна невдала конструкція, що спричинила і граматичний, і стилістичний збій	Не подвоюємо автоматично; визначаємо первинний мовний недолік.
Текст коротший, ніж очікувалося, але тему розкрито	Сам обсяг не є автоматичною помилкою; оцінюємо достатність змісту для виконання завдання.
Текст довгий, але значна частина не стосується теми	Обсяг не компенсує відхилення від теми; це впливає на К1 і, за потреби, К2.

11. Алгоритм перевірки

1. Зіставте роботу з темою, метою та спеціальними умовами завдання.
2. Оцініть К1: чи є основна думка, чи розкрито тему, чи доречні аргументи/приклади, чи немає істотних фактичних спотворень.
3. Оцініть К2: логіку, композицію, зв'язність і абзацний поділ.
4. Оцініть К3: точність і доречність лексики, граматичну правильність, синтаксичну й стилістичну якість.
5. Оцініть К4: орфографічні й пунктуаційні норми.

6. Перевірте, чи не пораховано одне первинне порушення двічі.
7. Визначте загальний рівень; на межі рівнів орієнтуйтеся насамперед на K1 і K2.
8. Визначте конкретний бал, співвідносячи продемонстрований результат із загальними критеріями відповідного бала за наказом № 722 та використовуючи кількісні індикатори лише як допоміжний орієнтир.
9. Дайте короткий діагностичний коментар: що вдалося і яке конкретне вміння потребує доопрацювання.

12. Приклади зворотного зв'язку

- «Тему розкрито повно, аргументи доречні; попрацюй над переходами між абзацами».
- «Позиція зрозуміла й самостійна; один із прикладів варто чіткіше пов'язати з тезою».
- «Текст логічний і грамотний; зверни увагу на повтори слів».
- «Цікава думка, але частина тексту відходить від теми — залиш тільки те, що працює на основну тезу».
- «Факти з прочитаного твору передано точно; аргументацію можна поглибити власним поясненням».

13. Вікова прогресія 5–9 класів

Одна матриця може використовуватися в 5–9 класах, але складність теми, вимоги до аргументації, композиції, жанру, мовної самостійності й обсягу мають відповідати чинній програмі конкретного класу. Від п'ятикласника не вимагаємо тієї самої глибини аргументації та стилістичної вправності, що від дев'ятикласника.

Етап	Методичний акцент
5–6 класи	Чітка відповідність темі; зрозуміла основна думка; проста, але цілісна структура; доречні власні спостереження; базова зв'язність.
7 клас	Посилення самостійності, аргументованості, жанрової та стилістичної доречності; складніші способи організації тексту.
8–9 класи	Більш розгорнута аргументація, усвідомлений добір мовних засобів, робота з різними жанрами/стилями, критичність і саморедагування відповідно до програми.

14. Нормативні та програмові джерела

- Система та загальні критерії оцінювання результатів навчання учнів (наказ МОН України від 04.05.2026 № 722 у чинній редакції з урахуванням змін, внесених наказом МОН від 29.06.2026 № 1001).
- Державний стандарт базової середньої освіти.
- Чинні навчальні програми, розроблені на основі модельних програм.